

Behoud van het Vliegend hert

foto's Ewoud van der Ploeg

Het Vliegend hert geniet momenteel volop belangstelling, zowel in Nederland als in andere Europese landen. Deze belangstelling komt voor een belangrijk deel voort uit de achteruitgang van het aantal kevers de afgelopen eeuw. Vooral aan de rand van het verspreidingsgebied lijken de aantallen af te nemen. De laatste tien jaar is veel onderzoek gedaan naar het Vliegend hert. Daarbij is steeds meer inzicht ontstaan in de factoren die het voortbestaan van populaties bepalen. Een van die factoren is de aanwezigheid van dood hout. In dit artikel gaan we in op de rol van dood hout voor het behoud van populaties van het Vliegend hert.

— Paul Hendriks en Ewoud van der Ploeg

Foto links boven: vrouwtje; foto links onder en rechts: mannetje Vliegend hert

Larven van het Vliegend hert worden vooral gevonden in dood hout dat in de grond aanwezig is, zoals boomstobben. Het is daarbij belangrijk dat het dode hout is aangetast door witrotschimmels. Deze schimmels breken de houtstof om de cellen af, zodat de cellulose vrijkomt. Pas als de houtstof (deels?) is afgebroken, kunnen de larven het ver-

der verteren. De door schimmels aangetaste stobben zijn vaak te herkennen aan de paddenstoelen die er op groeien. Het aangetaste hout zelf is wit tot witgeel van kleur en ruikt sterk naar champignons. Het kan heel zacht zijn en is met de hand te verkrumelen of in draden uiteen te trekken. In het veld kon steeds worden waargenomen dat larven van het Vliegend

Een larf van het
Vliegend hert

Bert van Geel

hert het grootst zijn wanneer dit zachte hout voorhanden is. Larven met een lengte van meer dan 8 cm en een gewicht tot 20 gram zijn in dergelijk hout gevonden. De larven van het Vliegend hert worden meestal zo'n tien tot vijftig cm beneden het maaiveld aangetroffen en bevinden zich in of direct naast het dode hout.

Bij het onderzoek naar het Vliegend hert zijn in stukken ondergronds dood hout met een doorsnede van twintig cm regelmatig tien tot vijftien larven aangetroffen. Wanneer de schimmel slecht groeit, is het goed mogelijk dat de vraat van de larven groter is dan de aanwas van aangetast hout. Tot nu toe zijn de meeste larven gevonden in aangetast eikenhout. Maar ook bleken er larven aanwezig te zijn in beuk en kers. Ook van andere loofhoutsoorten is bekend dat zich er larven in bevonden. Onder andere worden beuk en verschillende fruitbomen genoemd.

Niet alleen in stobben, maar ook op andere plaatsen worden larven gevonden. In verteerde (hoek)rasterpalen bijvoorbeeld. Of in spoorbielzen in borders van tuinen. Liggend hout, zoals bielzen, gebruiken de larven vooral als alternatief, wanneer geschikt dieper ondergronds hout ontbreekt. Ook zijn larven gevonden in stukken aangetaste stam die gewoon op de grond staan. In een op een betonplaat geplaatste, holle beu-

Larven van het
Vliegend hert
onderaan een
stobbe

Ewoud van der Ploeg

kenstam werden maar liefst tien larven van het Vliegend hert aangetroffen. Steeds vaker komen er meldingen van vondsten van larven in houtsnippers; recentelijk uit Engeland: ongeveer 700 larven in een houtsnipperpad!

Afgezien van het feit dat het hout aangetast moet zijn, lijkt het niet zoveel uit maken waar het hout ligt of staat. Dit werd ook duidelijk toen wij aangetaste eiken schaaldelen tot zo'n 80 cm diep hadden ingegraven. Dergelijke opstellingen hebben we op vier plaatsen op de Veluwe gerealiseerd. Twee van deze opstellingen met dit hout stonden in de schaduw en twee in de zon. In alle opstellingen zijn inmiddels larven gevonden.

foto's Bert van Geel

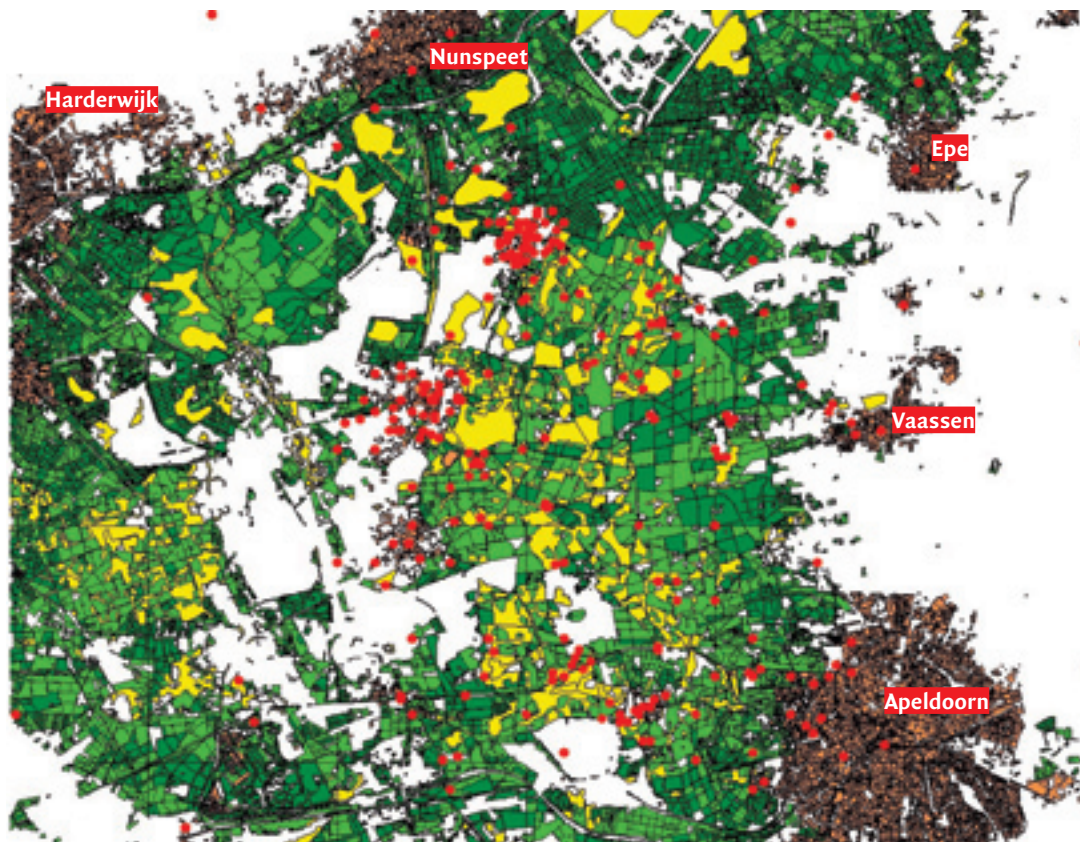
Het Vliegend hert in de buurt van de mens: er zijn larven gevonden in de houtsnippers onder de speeltoestellen en in de geplaatste eiken schaaldelen op het terrein van een aannemer (voor groene keet)

Dood hout in de buurt van het Vliegend hert

Uit engels onderzoek is gebleken dat de vrouwtjes van het Vliegend hert geneigd zijn eieren naast dood hout te leggen waarin al larven aanwezig zijn. Op de Veluwe maakt het Vliegend hert plaatselijk intensief gebruik van aanwezige stobben en ander dood hout, in of op de grond. Het intensieve gebruik van dood hout op kleine schaal, is te verklaren uit de beperkte mobiliteit van met name de vrouwtjes van het Vliegend hert. Zwitsers en Duits onderzoek laat zien dat de vrouwtjes nooit meer dan ongeveer 200 meter verwijderd zijn van de stobbe waarin ze eieren hebben gelegd. Wanneer in de directe omgeving van de vrouwtjes aangetast hout wordt aangebracht, kon echter worden vastgesteld dat in dit hout binnen enkele jaren al larven aanwezig waren. Dit kan erop wijzen dat het Vliegend hert zijn leefgebied nauwelijks uitbreidt als er voldoende aangetast hout voorhanden is.

Of en hoe uitbreiding naar andere leefgebieden plaatsvindt en welke factoren hierbij een rol spelen, is nog onduidelijk. Dat verspreiding traag verloopt, is in de eerste plaats al een direct gevolg van de lange ontwikkelingsduur van de larven. Deze duurt ten minste vier jaar. Ook is al wel duidelijk dat grote open ruimtes een barrière vormen voor de verspreiding van het Vliegend hert. Ze vliegen graag langs bomenrijen, bosranden en houtwallen.

Het lijkt vooral lonend binnen een bestaande populatie van Vliegende herten of aan de randen van het verspreidings-

Verspreiding van het Vliegend hert (rode stippen) op de mid-den Veluwe. De gele vlakken vormen de oude boskernen.
(Bron: Databank EIS-Nederland)

gebied van een dergelijke populatie dood hout in te graven. Wanneer hout wordt ingegraven op locaties die ver buiten het huidige verspreidingsgebied liggen, is het zeer twijfelachtig of van dit dode hout gebruik gemaakt zal gaan worden. Het is daarom belangrijk om informatie in te winnen over de verspreiding van het Vliegend hert, zodat hout op een geschikte locatie kan worden aangebracht.

Opmerkelijk is dat de helft van de Nederlandse vindplaatsen van het Vliegend hert in bebouwd gebied ligt. Ook in andere Europese landen doet dit zich voor. In het Engelse Sussex bijvoorbeeld is driekwart van de waarnemingen afkomstig uit stedelijk gebied. Dat valt mogelijk te verklaren uit de leefomgeving van het Vliegend hert in meer natuurlijke gebieden. Hier wordt de kever vooral gevonden in structuurrijke of open bossen met veel licht en dood hout. Sowieso houdt het Vliegend hert van bosranden. Bebouwd gebied heeft ook een aantal van deze kenmerken. Het is zeer structuurrijk, heeft veel afwisseling van plantsoenen, gebouwen en open gedeeltes. Het heeft scherpe grenzen tussen opgaand hout en open delen. Denk hierbij aan tuinen begrensd door bomen, lanen of houtwallen. Ook zijn er in bebouwd gebied veel plaatsen waar het warm en droog is. Daar komt bij dat het Vliegend hert zich volstrekt niets lijkt aan te trekken van onze aanwezigheid.

Daar waar het Vliegend hert in Nederland op wat meer afstand van de bebouwde kom wordt gevonden, is het meestal in of in de buurt van tuinen en in oude open hakhoutbossen.

55% van het aantal waarnemingen was in of in de directe omgeving van dergelijk (oud) bos. En dat terwijl deze bosgebieden slechts 11 % uitmaken van het totale bosareaal op de Veluwe. Bijna de helft van de waarnemingen op de Veluwe was in stedelijk gebied.

Behoud met dood hout

Op de vraag hoe het Vliegend hert kan worden behouden, zijn verschillende antwoorden mogelijk. De kevers zijn blijkbaar geholpen met een structuurrijk landschap, met veel houtwallen en singels. Daarbij lijkt de aanwezigheid van bebouwd gebied niet nadelig te zijn. Maatregelen ter versterking van de landschappelijke structuur hebben echter niet zo veel zin als de hoeveelheid aangetast dood hout in de omgeving niet voldoende is. De vraag hoe het Vliegend hert kan worden geholpen, zal daarmee voor een belangrijk deel liggen in de vraag hoe het aanbod aan dood hout kan worden vergroot. Ook vele andere houtbewoners profiteren hiervan. Al vanaf halverwege jaren negentig zijn opstellingen van dood hout gemaakt. In Duitsland is men hier mee begonnen. Later ook in onder andere Engeland en ons land. Er is met name gewerkt met ingegraven eiken palen in een soort piramidevorm al dan niet afgedekt met houtsnippers.

Om het Vliegend hert te behouden is het niet speciaal nodig dergelijke grote opstellingen te maken. Meer dood hout in het bos, maar juist ook in bebouwd gebied, kan allereerst op een hele simpele manier worden gerealiseerd: ruim dood

hout niet op! Denk daarbij aan de volgende mogelijkheden:

- houd stobben en dood hout vrij van dichte begroeiing
- kap een boom in plaats van deze te rooien. Bij voorkeur op momenten waarop er zo min mogelijk looizuur in de overblijvende stobbe zal zitten. Dit in verband met een snelle aantasting van de stobbe
- verwijder geen stobben
- verwijder verrotte (raster)palen niet, maar zet er nieuwe naast
- laat verrotte bielzen liggen als er larven in zitten en plaats nieuwe ervoor of erachter. De bielzen kunnen ook op korte afstand van waar ze lagen weer worden ingraven, waarbij de larven mee verplaatst moeten worden.
- vul een dikke houtsnipperlaag in border of tuin steeds wat aan, zonder de oude snippers te verwijderen. (bij lagen dikker dan ca 30 cm)

Een vliegende hertenstoof in de vorm van een piramide, afgedekt met houtsnippers.

Er kan ook gericht dood hout in de omgeving worden aangebracht. De aantasting van dit hout door schimmels gaat dan meestal vanzelf. Denk hierbij aan:

- het plaatsen van (bij voorkeur) eikenhout, in elke gewenste vorm tot minimaal zestig cm diep in de grond. Wanneer een dergelijke opstelling regelmatig op de aanwezigheid van larven gecheckt moet worden, is het handig de opstelling smal te maken. Op deze manier kan de opstelling ontgraven worden, zonder deze te beschadigen.
- het gebruik van houtsnippers: maak hier en daar 'putten' met snippers van 1 bij 1 meter en minimaal een halve meter diep.

Het dode hout in een tuin of plantsoen kan prima een functie krijgen als bijvoorbeeld speellocatie of zitblok. Ook een schutting kan heel goed gecombineerd worden met een verblijf voor het Vliegende hert. Zo kunnen dikkere, onbewerkte eiken palen voor een schutting (minimaal 15 cm in doorsnede) een plaats bieden aan de larven. De schutting kan dan nog steeds zo'n tien tot twintig jaar mee. Het is wel van belang

dat opstellingen niet volledig worden weggestopt in donkere hoeken of overgroeid worden. Bos- en plantsoenranden, borders, en dergelijke zijn het meest geschikt. Dus bij voorkeur de opstelling aan de rand van opgaande beplanting. Ook is het van belang vrijstaande opstellingen eens in de vijf jaar te controleren op de hoeveelheid witrot en zonodig nieuw hout toe te voegen. Zoals al eerder aangegeven: het stoort de larven noch de kevers dat er op de plaats waar de dieren zich bevinden, gewoon in de tuin of openbare ruimte, wordt geleefd.

Ook op grotere schaal kunnen populaties van Vliegend hert worden geholpen. Bij de aanleg van landschapselementen bijvoorbeeld. Hier valt te denken aan:

- het ingraven van dood hout en stobben in nieuw aan te planten houtwallen
- het laten staan van de stobben van te kappen laanbomen en/of van bomen aan bos- of plantsoenranden
- gebruik van een voldoende dikke laag houtsnippers in plantsoenen of onder speeltoestellen in speeltuinen en op speelplaatsen. Gebruik daarbij liefst op diverse plaatsen een laagdikte van vijftig cm.
- het gebruik van onbehandeld eikenhout in perken en plantsoenen. Een aardig voorbeeld vormen de eiken hoekpalen die voor de rasters in de Kroondomeinen worden gebruikt. In veel van de aangetaste palen bevinden zich larven. Via dergelijke hoekpalen ontstaat een soort corridor.

Als er al Vliegende herten aanwezig zijn, is het zinvol eerst te beoordelen of er nog voldoende door witrot aangetast hout voorhanden is. Wanneer vers hout wordt ingegraven, kan het enkele jaren duren voordat er echt door witrot aangetast hout ontstaat. Wanneer er in een dergelijke periode geen aangetast hout meer voorhanden is, kan hierdoor de populatie worden bedreigd. Om dit te voorkomen, is het zinvol eikenhout in te graven dat ten dele vers is en ten dele al witrot heeft. Vaak zijn bij plaatselijke houtzagerijen wel stammen voorhanden waarin witrot aanwezig is. Wanneer er nog voldoende door witrot aangetast dood hout voorhanden, kan worden volstaan met het ingraven van vers hout. ♦

Ewoud van der Ploeg is student milieukunde en legt momenteel de laatste hand aan het afstudeerproject 'De verbreiding van het Vliegend hert op de Veluwe - een beschrijving en analyse van de vroegere en huidige situatie' voor de Provincie Gelderland.

Paul Hendriks werkt als hydroloog bij Waterschap Hunze en Aa's en houdt zich in zijn vrije tijd onder andere bezig met het Vliegend hert en de neushoornkever.

LITERATUUR:

J. SMIT & P. HENDRIKS (2005), Broedstoven voor vliegende herten, Natura 102 (2): 44-46

H. HUIJBREGTS (2002), Het vliegend hert - een bureaustudie, Stichting EIS-Nederland, Leiden.